

The Role of Future Research in Shaping Art Policy in Iran

Sanaz Bahojb Ghodsi¹
Fateme Shahroodi²
Mehdi Motaharnia³
Behnam Kamrani⁴

Received Date:30Jan2022
Reception Date: 19Apr2022

Abstract

This article aims to investigate the role of futurology in the formation of art policy in the Islamic Republic of Iran, which is based on the text of the policy. The present study examines these political changes and developments in recent decades with the aim of what is the role of futurology in the formation of cultural and artistic policy discourse in Iran. In particular, it will focus on the art of Horizon 1417, as the impact of technology on the arts of later decades has been emphasized by the country's art policy makers. Therefore, the main question of the present study is what was the background, causes, consequences and context of the formation of futurology in this decade? The concept of futures studies and policy-making has been defined using a qualitative method based on a grounded approach (grounded theory) and documentary library studies. In this regard, scientific documents and the compilation of opinions of experts using the Delphi method deal with the role of future research in the field of art and provide theoretical and practical solutions. The results show how futurism sustains values and cultural cohesion by curbing change. Contemporary art futures studies offers a good way to promote the status of art, identify future opportunities and threats by relying on scientific developments and emerging and creative technologies.

Objective: The aim of this study was to analyze the role of futures research in the formation of art policy in Iran.

Keywords: Art Futurism, Art Policy-Making, Global Art Perspectives, Political Developments in Art.

---

¹Art Research Department, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran,
dr.sanaz.ghodsi@gmail.com

²Art Research Department, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, (corresponding
Author) pajooheshhonar@yahoo.com

³ Political Science Department, Qom Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran,
dmmotaharnia@gmail.com

⁴Painting Department, University of Art, Tehran, Iran, kamranib@gmail.com

<https://dx.doi.org/10.30510/PSI.2022.337212.3344>

نقش آینده‌پژوهی در شکل‌گیری سیاست‌گذاری هنر در ایران

ساناز باحجب قدسی^۱
 تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۱۰
 فاطمه شاهرودی^۲
 مهدی مطهرنیا^۳
 تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۳۰
 بهنام کامرانی^۴

چکیده

این مقاله با هدف بررسی نقش آینده‌پژوهی در شکل‌گیری سیاست‌گذاری هنر در جمهوری اسلامی ایران که مبتنی بر متن سیاست بوده شکل گرفته است. پژوهش حاضر به بررسی چستی تغییرات و تحولات سیاسی دهه‌های اخیر با هدف نقش آینده‌پژوهی در شکل‌گیری گفتمان سیاست‌گذاری فرهنگی هنری در ایران به‌ویژه بر هنر افق ۱۴۱۷ پرداخته است. چراکه تأثیر فناوری بر هنرهای دهه‌های بعد مورد تأکید سیاست‌گذاران هنر کشور قرار گرفته است. بدین سبب پرسش اصلی پژوهش حاضر این بوده است که زمینه، علل، پیامد و بستر شکل‌گیری آینده‌پژوهی در این دهه چه بوده است؟ با استفاده از روش کیفی جهت‌دار و بر پایه رویکرد زمینه‌ای (گراند تئوری) و مطالعات کتابخانه‌ای اسنادی، به تعریف مفهوم آینده‌پژوهی و سیاست‌گذاری پرداخته شده است. در این راستا مدارک علمی و تدوین آراء نظرهای افراد خبره با استفاده از روش دلفی به نقش آینده‌پژوهی در حوزه هنر و ارائه راهکارهای نظری و عملی می‌پردازد. نتایج حاکی از آن است که چگونه آینده‌پژوهی با مهارت‌های تغییرات، ارزش‌ها و انسجام فرهنگی را پایدار می‌سازد. آینده‌پژوهی هنر معاصر راهکار مناسبی جهت ارتقاء جایگاه هنر، شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای آینده با تکیه بر تحولات علمی و فناوری‌های نوظهور و خلاقانه، ارائه می‌دهد. پژوهی هنر را به خدمت گرفته تا از آن برای ساخت آینده بهتر استفاده کند. پژوهش حاضر با هدف تحلیل نقش آینده‌پژوهی در شکل‌گیری سیاست‌گذاری هنر در ایران، صورت پذیرفت. جهت‌گیری مطالعه کاربردی و توسعه‌ای بوده و مبانی آن فلسفی تفسیری بوده است.

کلیدواژگان: آینده‌پژوهی، سیاست‌گذاری، چشم‌اندازهای جهانی، تحولات سیاسی در هنر.

مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه دکتری نویسنده اول با عنوان «آینده‌اندیشی سیاست‌گذاری هنر در نهاد های حاکمیتی ایران در افق ۱۴۱۷» * ه. ش است که با راهنمایی نویسندگان دوم و سوم و مشاوره نویسنده چهارم در دانشکده هنر دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی انجام پذیرفته است.
 گروه پژوهش هنر، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران dr.sanaz.ghodsi@gmail.com
 گروه پژوهش هنر، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) pajoohehshonar@yahoo.com

گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران dmmotaharnia@gmail.com

گروه نقاشی، دانشگاه هنر، تهران، ایران kamranib@gmail.com

۱ مقدمه و بیان مسئله

هر رشته مطالعاتی برای پیشرفت نیازمند مطالعه مستمر الگوها و روند تاریخی خود است تا از این طریق دیدگاه‌هایی برای توسعه‌های محتمل آتی و مفاهیمی به دست آورد که به تکمیل دانش کمک می‌کند. (Dwivedi, 2011)

«آینده‌پژوهی»، ترجمه کلمه Futures Study پدیده‌ای نو است. در این دسته مطالعات از واژگان مطرحی همچون «آینده‌پژوهی»، «آینده‌اندیشی ۱»، «قلمرو آینده ۲»، «پیش‌بینی ۳»، «آینده‌نگاری ۴»، «آینده‌شناسی ۵» بهره می‌برند که وابسته و برآمده از تئوری‌ها و پیش‌فرض‌هایی بسیارند (ناظمی و قدیری، ۱۳۹۰، ۵). هدف این علم بین‌رشته‌ای، بازتاب این موضوع است که «چگونه از دل شاخص‌های امروز، واقعیات فردا تولد می‌یابد». (Bell, 2003, 5) آینده‌نگری پاسخی در برابر تمام نیازهای بشری است که برای وی «جایز» و «ممکن» به نظر می‌رسد و به هر جایی اطلاق می‌شود که به‌نوعی از آینده خبر می‌دهد. (جمیل، ۱۳۶۶، ۵۸۹)

«الوین تافلر در کتاب موج سوم، بیان می‌کند که چگونه شیوه زندگی، تجارت و ارتباطات بر پایه فناوری‌های جدید در هر دوره تاریخی تغییر می‌کند. به نظر او، جوامع بشری تاکنون دو دوره انقلاب کشاورزی و صنعتی را پشت سر گذاشته و هم‌اکنون در اواخر عصر ارتباطات قرار دارند. جهان هم‌اکنون در حال گذار از موج سوم به موج چهارم است.» (مهرگان، ۱۳۹۴، ۵۹)

با در نظر گرفتن پیش‌فرض موج چهارم به‌عنوان موج فناوری و خلاق و پیش‌بینی نیازهای انسان آینده، اهمیت هنر، در تغذیه تولید محتوای خلاق و فرهنگی آینده ضروری می‌نماید. همچنین پیش‌بینی و تحلیل پتانسیل و آمادگی هر یک از هنرها برای مواجهه با آینده، چشم‌انداز ما از هنر آینده را رقم خواهد زد.

مطالعات آینده‌پژوهی هنر نیز بدون درک عمیق گذشته و انتقال مؤلفه‌های اصلی و الهام‌بخش آن به آینده میسر نخواهد بود. با پذیرش عدم قطعیت‌ها ۶ در آینده و این‌که انسان‌ها همواره با تصمیم‌ها و اقدام‌های کنونی خود، در خلق آینده تأثیرگذار هستند؛ آینده الزاماً ادامه وضع موجود نیست و آینده را می‌توان ساخت.

«مطالعات آینده با بهره‌گیری از گستره‌ای از متدولوژی‌ها و تجزیه و تحلیل منابع، به‌جای تصور خطی از یک آینده به گمانه‌زنی‌های مطالعاتی در مورد امکان‌گزینش، بین چندین آینده می‌پردازد. موضوعات این علم دربرگیرنده سناریوهای ممکن، محتمل، مطلوب و یا تجویزی برای آینده است. این سناریوها در راستای تشریح سلسله‌ای از رخداد‌های مفروض در آینده

است که از بررسی و مطالعه حقایق و اطلاعات مربوط با یک نگاه سیستماتیک و تحلیل لایه‌ای علت‌ها با توجه به نقاط کلیدی روندها، الگوها و جریان‌های بلندمدت عوامل تغییر و تحول و ثبات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، تکنولوژیکی است.» (ملکی فر و همکاران، ۱۳۸۵، ۲۳)

مفهوم سیاست عبارت است از فرایندی که دانش را از قوه به فعل درمی‌آورد و شامل پردازش اطلاعات علوم و ارزش‌های مدنظر درباره واقعیاتی مانند باز داده‌ها، فراورده‌ها و ... قابل‌شناسایی و مجموعه‌ای از عملیات آگاهانه سازمان‌ها برای دستیابی به اهدافی معین اجرا می‌شوند. (الوانی و شریف زادگان، ۱۳۸۵، ۵) رابطه دوسویه فرهنگ و سیاست‌گذاری ظرفیت بالقوه بالایی در ایجاد تحولات فرهنگی و مدیریتی در کشورمان دارد که بخشی از آن به فعلیت رسیده است. (شریفی، ۱۳۹۱، ۸۵)

مطالعات آینده‌پژوهی هنرهای معاصر می‌تواند نگرش به یک آینده خطی و جبری را در جهت‌گزينش آینده‌های مطلوب از بین آینده‌های محتمل، آینده‌سازی تغییر داده و توانایی برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های کلان در حوزه هنر ایران با سناریوهای مختلف و ترجیحی را میسر سازد.

پژوهش حاضر سعی خواهد کرد با بررسی نقش آینده‌پژوهی به سؤالات زیر پاسخ دهد:

- عملکرد آینده‌پژوهی هنر ایران بر توسعه و تعالی هنر در ایران، چیست؟
- نقش آینده‌پژوهی جهت ارائه راهکارهای مناسب جهت شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای آینده چیست؟
- چه سناریوهای مطلوبی را برای هنر در ایران جهت سیاست‌گذاری کلان جامعه هنری برای آینده می‌توان متصور شد؟

۲ روش پژوهش

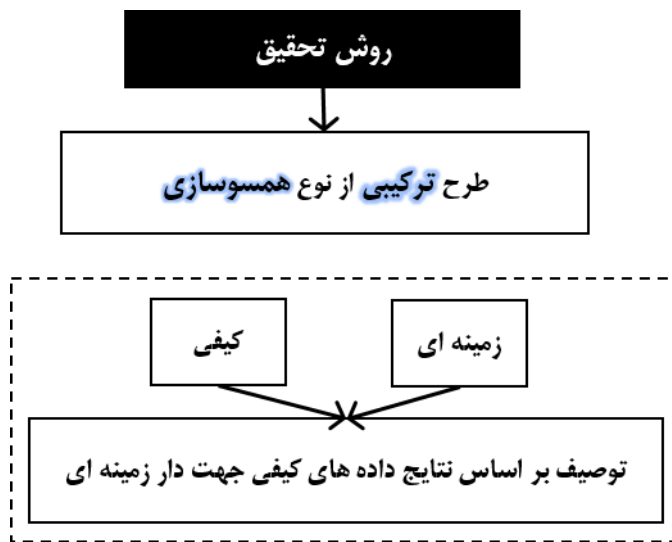
رویکرد پژوهش حاضر کیفی جهت‌دار و بر پایه گراندد تئوری که از کامل‌ترین روش‌های کیفی در اجرای پژوهش محسوب می‌شود و بر پایه مطالعات اسنادی است و جامعه آماری آن شامل مجموعه سندهای راهبردی برنامه پنج‌ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران است. تمامی این اسناد با روش کتابخانه‌ای و جست‌وجو در سایت‌ها دانلود شده و تمامی موارد لازم به‌منظور پاسخگویی به پرسش‌های مدنظر دسته‌بندی و تنظیم شده است.

منظور از پژوهش کیفی، نوعی از پژوهش است که یافته‌های حاصل از آن از طریق روش‌های آماری یا سایر ابزارهای کمی‌سازی به دست نیامده باشد. در واقع از یک شیوه

ذهنی که برای توصیف عملکردهای سازمانی، تحرکات اجتماعی، پدیده‌های فرهنگی و تعاملات میان ملل به کار می‌رود.

تحقیق کیفی عمدتاً به صورت توصیفی است که در آن محقق به فرآیند معنی و درک حاصل از واژگان و تصاویر تمایل دارد. در واقع تحقیق کیفی یک تحقیق تفسیری و مبتنی بر روش‌شناسی تفسیری است. در این روش عمدتاً از تکنیک‌های مشاهده، مصاحبه و بررسی اسناد و مدارک و همچنین محتوا، تحلیل گفتمان و ... استفاده می‌شود.

پژوهش‌های کیفی از زمانی آغاز شدند که نظریه‌پردازان علوم اجتماعی مدرن بررسی فرآیندها و الگوهای جامعه‌شناسی را آغاز کردند. پیش فرض این بررسی‌ها این بود که می‌توان جهان و مردم جهان را به صورت عینی مشاهده و مطالعه کرد (هومن ۱۳۸۵: ۱۴-۱۸)

پژوهش کیفی
شیوه‌های گردآوری داده، خاص بوده و معمولاً تکرارپذیر نیست
کشف و دریافت معانی از داده‌ها
مفاهیم به شکل مضمون، موضوع تعمیم‌ها، طبقه‌بندی‌ها
شاخص به شیوه بایسته تعریف می‌شود؛ و بیشتر، هر پژوهشگری با هر پژوهش، شاخص مخصوص خود را به وجود می‌آورد
داده‌ها به شکل کلمات از مشاهدات، اسناد و نسخه‌های دست‌نویس به دست می‌آید
نظریه می‌تواند علی یا غیر علی باشد و معمولاً از نوع استقرایی است
واکاوی داده با استخراج مفاهیم تا تصمیم‌ها با استفاده از شواهد، سازمان‌دهی داده‌ها برای ارائه تصویر پیوسته و هماهنگ دنبال می‌شود

منبع: (منصوریان، ۱۳۸۱: ۱۴۳)

برای آینده‌پژوهی معمولاً از روش‌هایی مانند درخت رابطه، تحلیل روند، سناریو و دلفی استفاده می‌شود. پژوهش حاضر براساس مدارک علمی و تدوین آراء نظرهای افراد خبره برای شرح با استفاده از روش دلفی به نقش آینده‌پژوهی در حوزه هنر و ارائه راهکارهای نظری و عملی است. بسیاری از روش‌های آینده‌پژوهی از جمله روش‌های دلفی و «سناریو نگاری» در اندیشنده رند ابداع و توسعه یافت. روش دلفی شامل دو مرحله است. مرحله اول شامل توزیع پرسشنامه با هدف استعلام نقطه نظرات اولیه از طیفی از کارشناسان یک حوزه خاص می‌شود. پاسخ‌ها جمع‌آوری و جهت اظهار نظر مجدد برای همه شرکت‌کنندگان در دلفی همه‌پرسی ارجاع می‌شود. ارسال مجدد پرسشنامه‌ها برای شرکت‌کنندگان نهایتاً باعث می‌شود که نوعی اجماع نظر در مورد پیش‌بینی آینده آن حوزه حاصل گردد (۲۰۰۵، UNIDO) در واقع روش دلفی یک فرایند نظرسنجی برای بهبود جذب آرای نخبگان است که در آن پاسخ افراد به سؤالات به طور جداگانه و ناشناس کسب می‌شود. (کورنیش، ۱۳۸۸)

۳ پیشینه پژوهش

صمدی رازلیقی و همکارانش در سال ۱۴۰۰ در مقاله خود با عنوان نقش گفتمان‌های سیاسی در شکل‌گیری هنر عمومی: مطالعه موردی نقاشیهای دیواری دهه ۱۳۶۰ به بررسی تغییرات و تحولات پرداخته شد برای پاسخ به اینکه چگونه نقاشی دیواری به جلوه بصری گفتمان‌های سیاسی و نظام قدرت تبدیل شد. نتایج نشان داد که چگونه گفتمان منزه سازی دهه ۱۳۶۰ تولیدکننده نوعی از هنر عمومی با نشانه‌های پایداری ارزشها، وحدت بخشی سیاسی و انسجام اخلاق جمعی را شکل داد. هنری که میتوان آن را هنر مکتبی توصیف کرد که شامل تصویری از تفکر شعیه در دیوارنگاری، پیام‌ها و تفسیرهای سیاسی و مضامین وحدت بخش بود. (صمدی رازلیقی، ۱۴۰۰)

سعادت‌مند در پایان نامه خود در سال ۱۳۹۸ با عنوان شبکه‌های تلویزیونی در تحولات وب ۰،۴: مورد مطالعه شبکه‌ی هسپان تی وی براساس یافته‌های پژوهش در آینده‌ی مطلوب در شبکه‌های تلویزیونی و به طور خاص شبکه‌ی هسپان تی وی در وب ۰،۴ در مؤلفه توزیع پیام، گزارهی «هوشمند شدن مدیریت منابع سازمان در توزیع پیام به وسیله رایانش مهی» در مؤلفه تولید پیام گزاره‌ی «تشخیص ذائقه و نیاز کاربر توسط کلان داده، هوش مصنوعی و یادگیری ماشین» و در مؤلفه تمهیدات سازمانی گزاره‌ی «راه اندازی واحدی تحت عنوان واحد داده کاوی توسط سازمان» با بیشترین میزان اهمیت، از دید نخبگان مناسب تشخیص داده شدند. (سعادت‌مند، ۱۳۹۸)

محمدرضا مریدی در سال ۱۳۹۷ در کتاب گفتمانهای فرهنگی و جریانهای هنری ایران به بررسی گفتمان های سیاسی اجتماعی حاکم در هر دوره و تأثیر آن بر شکل‌گیری آثار هنری همزمان با این گفتمانها پرداخته است. (مریدی، ۱۳۹۷)

سیدنصرالله ساداتی در رساله دکتری خود در سال ۱۳۹۵ با عنوان «آینده‌پژوهی حوزه برون مرزی رسانه ملی در افق ۱۴۰۴ از دیدگاه صاحب نظران رسانه و ارتباطات» با استفاده از روش دلفی نظرات ۲۵ صاحب نظر رسانه و ارتباطات در حوزه برون مرزی و بین الملل در ۴ بعد نیروی انسانی، تکنولوژی، ساختار و استراتژی با مجموع ۹۶ مقوله را احصاء کرده است. (سیدنصرالله ساداتی، ۱۳۹۵)

نینیلتو در سال ۱۳۹۲ در مقاله خود با عنوان آینده‌پژوهی: علم یا هنر؟ سعی در شفاف سازی ماهیت آینده‌پژوهی دارد. به‌جای تقسیم بندی تحقیقات به پایه و کاربردی، به نظر میرسد این تمایز از نقطه نظر فهم ماهیت حوزه های عملی و حرفه ای جدید مفید باشد. این شناخت ماهیت حوزه های جدید، به شفاف سازی پرسش مطرح شده در عنوان مقاله کمک میکند؛ تضاد بین علم و هنر در اینجا بین علوم طبیعی و انسانی وجود ندارد بلکه تمایز التین، بین سایتیا (شکلی از دانش) و آرس (شکلی از مهارت) است. آرس ترجمه واژه یونانی «تکنه» است و می‌توان این پرسش را اینگونه دوباره فرمول بندی کرد که آینده‌پژوهی علم است یا نوعی فناوری اجتماعی. (نینیلتو، ۱۳۹۲)

شریفی و فاضلی در سال ۱۳۹۱ در مقاله خود با عنوان واکاوی سیاست‌گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران (آسیب‌ها و راهبردها) ضمن تعریف مفهوم فرهنگ و سیاست فرهنگی و ملاحظات نظری سیاست‌گذاری فرهنگی را تبیین کرده و نتایج این تحقیق نشان می‌دهد رابطه دو سویه فرهنگ و سیاست‌گذاری ظرفیت بالقوه موثر و فراوانی در ایجاد تحولات فرهنگی و مدیریتی در کشورمان دارد که بخش بسیار کوچکی از آن به فعلیت رسیده است. (شریفی، فاضلی، ۱۳۹۱)

۴ مبانی نظری پژوهش

۴-۱ بررسی نقش و تاریخچه آینده‌پژوهی

آینده‌پژوهی یکی از علوم جدید و میان رشته ای است که جزء علوم و فناوریهای نرم طبقه بندی می‌شود (کرمی، کشاورزی، ۱۳۹۳) اولین مرکز آینده‌پژوهی جهان را میتوان «اندیشنده رند ۷» قلمداد کرد که نگاه علمی به آینده‌پژوهی مدیون همین اندیشگاه است (سروری، ۱۳۹۱).

فدراسیون جهانی آینده‌پژوهی را در اواخر دهه ۶۰، تأسیس شد و اولین کنفرانس بین‌المللی آینده‌پژوهی در ۱۹۶۷ در اسلو برگزار شد (ساداتی، امیری، فرهنگی، سیدجوادین، عقیلی. ۱۳۹۵: ۱۸). در سال ۱۹۶۴ نیاز به پیش‌بینی تکنولوژی، منجر به انجام یکی از مشهورترین ارزیابی‌ها با استفاده از روش دلفی گردید. در این تکنیک از افراد میخواست که ضمن ارائه ارزیابی خود، پراکندگی پاسخ‌های سایر خبرگان را نیز در نظر گرفته و پس از بحث در مورد تفاوتها، نهایتاً ارزیابی‌های تجدید نظر شده خود را ارائه کنند. نتایج این تکنیک به طرز عجیبی در پیش‌بینی ظهور تکنولوژی‌های دهه‌های بعدی، دقیق بود. (تاریخچه آینده‌پژوهی. ۱۳۹۱)

آینده‌پژوهی دیدگاهی کل‌نگر و فرارشته‌ای است که با تحلیل روند‌ها در هنر ایران می‌تواند پیش‌بینی کند، هنر به چه سمتی خواهد رفت؟ و با گزینش آینده مطلوبی که به وفاق عمومی رسیده و ذینفعان در طراحی سیاست‌گذاری آن تأثیر دارند؛ سیاست‌گذاری برای آینده‌سازی در هنر انجام دهد؛ و نقشه راه و سیاست‌گذاری مطلوب برای هنرآینده با افق بلندمدت ترسیم نماید.

آینده اساساً دارای عدم قطعیت بوده و این از اصول آغازین آینده‌شناسی است؛ اما اصل دیگری هم وجود دارد که انسان می‌تواند در سرنوشت آینده تأثیرگذار باشد. در این میان آینده‌پژوهی می‌کوشد با پیش‌بینی عوامل اثرگذار در تغییرات آینده به‌صورتی دوگانه، هم مهار تغییرات را در دست گیرد و هم جامعه را برای این تغییرات آماده کند.

دکتر نگاهداری دبیر شورای تخصصی نقشه جامع علمی کشور اشاره می‌کند مهمترین نکته در ترسیم نقشه جامع علمی کشور تبیین این امر خطیر است که عالی‌ترین هدفی که هدایت کلان نقشه را برعهده می‌گیرد میتوان در سه سطح ترسیم نمود: «سعادت و کمال همه جانبه بشری و قرب به پروردگار»، «تمهید مقدماتی برای احیا و توسعه تمدن اسلامی» و «جبران فاصله با کشورهای توسعه یافته صنعتی».

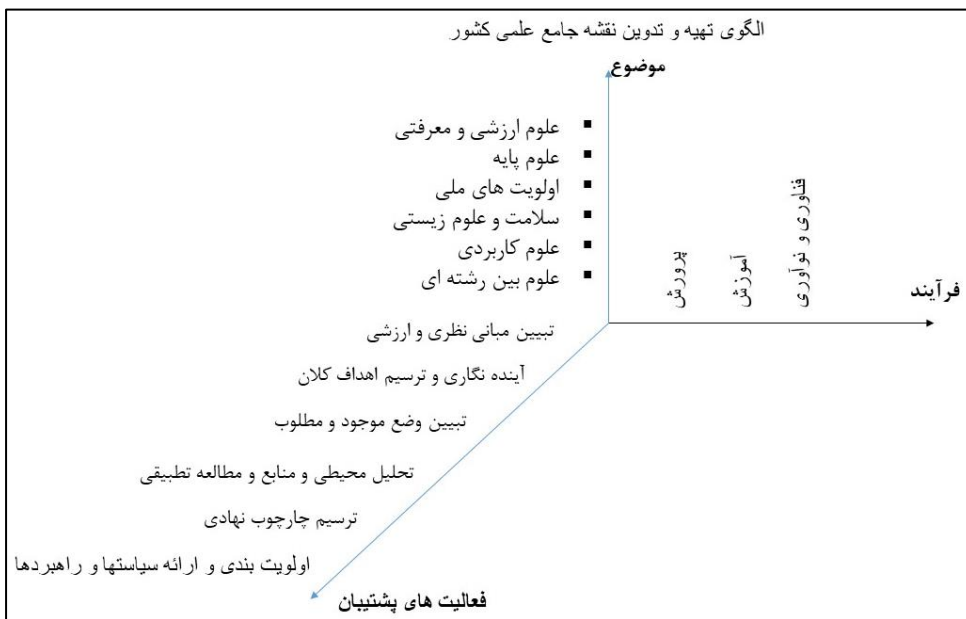
۲-۴ سیاست‌گذاری در عرصه علم و هنر

سیاست‌گذاری در عرصه علم و نوآوری هنری دارای رویکردی چندبعدی است. برخی از نکات مهم که باید در این طراحی مدنظر قرار گیرد عبارتند از: افزایش کارایی و اثربخشی سامانه علم و فناوری و ارتقای سهم مؤثر دولت در توسعه این سامانه؛ بهینه‌سازی نقش دولت و افزایش سهم بخش غیردولتی در سامانه علم و فناوری؛ تولید علم و فناوری همراه با معنویت و مبتنی بر اخلاق و ارزشها؛ توسعه متوازن دانش و فناوری در جغرافیای کشور و حوزه‌های علمی و تحقق استقلال دانشگاه‌ها. سیاست‌گذاری فرهنگی هنری در جامعه ایران

که به دنبال ایده و آرمان والا و حفظ فرهنگ ارزشی و مورد تایید نظام اند اهمیت ویژه ای دارد.

«به‌منظور دستیابی به اهداف علم و فناوری در سند چشم‌انداز بیست ساله نظام جمهوری اسلامی ایران و طراحی چگونگی رشد علمی کشور از وضع موجود به نقطه مطلوب، نقشه جامع علمی کشور با راهبردهای معین تهیه می گردد تا با یک نگاه متوازن به رشته های علمی و دانشگاه ها، ایران اسلامی را در محدوده زمانی تعیین شده در چشم‌انداز به رتبه اول علم و فناوری در منطقه تبدیل نماید و علم گرایی و علم محوری را گفتمان مسلط در کلیه حوزه های جامعه قرار دهد.» (نقشه جامع علمی کشور ۱۳۸۶)

شکل ۱ الگوی تهیه و تدوین نقشه جامع علمی کشور

برای طراحی نقشه جامع علمی کشور، آینده‌پژوهی براساس سند چشم‌انداز بیست ساله کشور مورد نیاز است تا بتوان براساس نگاه به آینده، راهبردها و سیاست های متناسب با آینده مطلوب را طراحی و تدوین کرد.

در قرن حاضر تغییرات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در کنار پیشرفت های سریع فناورانه قابل اجتناب نیست (Çöp & Çakiroğlu, Altınöz, ۲۰۱۳: ۸۴۳). آینده‌پژوهی در هر سازمان در شکل‌گیری سیاست‌گذاری یکی از اساسی ترین منابع استراتژیک به شمار می‌رود. استفاده کار آمد از آینده‌پژوهی که وابسته به هنر است در موفقیت نهادهای فرهنگی و هنری نقش اساسی دارد. از آنجایی که تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری معطوف به آینده، از وظایف سازمان‌های فرهنگی است، پیشبینی آینده به‌عنوان یک ضرورت، مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گرفته است و با توجه به نوآوریهای فناوری، تغییرات فرهنگی، عرضه ی ابزارهای هنری

جدید، رقابت زیاد، تغییر در ارزشهای اجتماعی، تغییر در اولویتهای دولت، شرایط اقتصادی ناپایدار و رویدادهای غیرمنتظره، پیشبینی آینده‌ی هنرها به صورت فعالیتی پیچیده درآمده و باید آینده‌پژوهانی برای شناسایی فرصتها و تهدیدهایی که پیشروی هنرها به پیشبینی در مورد تغییراتی که در آینده با آن مواجه میشوند، پردازند. از اینرو، طراحی الگوی مناسب آینده‌پژوهی، به لحاظ نظری یک دستاورد جدیدی محسوب می‌شود که در نهایت آینده‌نگری را وارد حوزه‌ی برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری آموزشی می‌نماید.

همانطور که پیشتر اشاره شد، آینده‌پژوهی مشتمل بر مجموعه تلاش‌هایی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر و یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آنها می‌پردازند. آینده‌پژوهی نشان می‌دهد که چگونه از دل تغییرات یا عدم تغییرات امروز، واقعیت فردا تولد می‌یابد (Bell, ۲۰۱۱; ۴۴).

۵. مراحل پژوهش

با توجه به روش پژوهش حاضر تکنیک دلفی، شش مرحله است:

۱. مرحله اول انتخاب افراد خبره و متخصصان حوزه آینده‌پژوهی است.
۲. انجام مصاحبه‌ی باز با متخصصان این حوزه‌ها می‌باشد. مصاحبه باز استفاده از سؤالهای باز است که پاسخگو پاسخ را به دلخواه بیان میکند است (ببی، ۱۳۸۶). پرسشگر نیز در طرح سؤال خود هیچگونه محدودیتی احساس نمی‌نماید و پاسخگو در جواب دادن به سؤالها آزادی کامل دارد. پرسشگر چنین مصاحبه‌ای میتواند ایده‌های خود را در هر پرسش کلامی قرار دهد و سؤالهای خود را با هر عبارت که کامل باشد مطرح نماید (ساروخانی، ۱۳۷۳).
۳. پس از انجام مصاحبه نوبت به تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها، استخراج داده‌ها و شاخص‌ها و کدگذاری آنها است. مرحله توصیف واحدهای ثبت شده و یا طبقه بندی آنها برحسب داده‌های تحلیلی انتخاب شده را کدگذاری گویند. (هولستی، ۱۳۹۱) پژوهشگران در این قسمت با تحلیل داده‌های به دست آمده از مصاحبه با کارشناسان این حوزه‌ها شاخص‌ها، مفاهیم اصلی ذکرشده در مصاحبه‌ها را شناسایی و استخراج کردند.
۴. در این مرحله با استفاده از شاخص استخراج شده از مصاحبه، پرسشنامه‌ای را که شامل این شاخص‌ها است تنظیم و آن را به کارشناسان ارجاع شد.
۵. بعد از ارجاع پرسشنامه به کارشناسان و پاسخگویی آنها به پرسشنامه، بازخورد لازم را از آنها دریافت کرد و با بررسی رأی

۶. همه کارشناسان میزان اجماع بر روی شاخص‌های مورد نظر را بررسی کرد در صورت حصول اجماع نظر کارشناسان بر روی همه شاخصها پژوهش کامل می‌شود.

۷. در صورت نرسیدن به اجماع نظر کارشناسان با انجام تغییرات پرسشنامه را دوباره به آنها ارجاع خواهیم داد. این کار را تا

زمانی که به اجماع نظر در مورد شاخص‌های تعیینی نشده دست پیدا کنیم ادامه می‌دهیم.

میزان مشارکت کنندگان در پژوهش حاضر ۲۸ درصد زن و ۷۲ درصد مرد دارای ۶۰ درصد تحصیلات دکتری ۴۰ درصد کارشناسی ارشد و از لحاظ سابقه پژوهش در این امر بیشترین ۴۰ درصد و کمترین ۶ درصد بوده است.

اهداف و سؤالات پژوهش حاضر در این پژوهش به شرح ذیل است:

۱-۵ سوال اصلی

- نقش الگوهای آینده‌پژوهی در شکل‌گیری سیاست‌گذاری فرهنگی هنری در ایران چیست؟

۲-۵ سؤالات فرعی

- عوامل و مؤلفه‌های توانمندی آینده‌پژوهی در هنر
- عوامل علی سیاست‌گذاری آینده‌پژوهی در هنر
- راهبردهای توانمندی آینده‌پژوهی در هنر
- عوامل مداخله‌ای توانمندی آینده‌پژوهی در هنر
- عوامل زمینه‌ای توانمندی آینده‌پژوهی در هنر
- پیامدهای توانمندی آینده‌پژوهی در هنر

۶ یافته‌های پژوهش

تجزیه تحلیل داده‌ها با شناسایی شرایط علی، زمینه‌ای، توانمندی، عوامل مداخله‌گر، پیامدها به شرح زیر است:

جدول ۱ برنامه‌ریزی فرهنگی مبتنی بر سرمشق‌ها و الگوهای فرهنگی

نگرش برنامه‌ریزی برای فرهنگ	نگرش برنامه‌ریزی برای فرهنگ (به کارگیری فرهنگ برای برنامه‌ریزی)
-----------------------------	---

جدول ۲ الگوهای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری فرهنگی

هدف	وحدت در تکرر فرهنگی	تکررگرایی	یکسان سازی
	وحدت	وحدت نمادی	کنترل فرهنگی

جدول ۳ ویژگی های سیاست گذاری فرهنگی هنری مطلوب

تبادل سیاسی	سرمایه گذاری واقع بینانه	تدوین چارچوب قانونی عاری از تعصب	دارای رویکرد کلان
-------------	--------------------------	----------------------------------	-------------------

جدول ۴ پدیده اصلی آینده پژوهی

منعطف	انضمامی و تجربی	محدود به قلمرو ملی نشود
-------	-----------------	-------------------------

جدول ۵ راهبردهای توانمندی آینده پژوهی

تشویق تجارت و صنعت فرهنگی	جلب مشارکت عموم	آینده نگری آموزش آثار هنری	خلاقیت در تولید آثار هنری
ارتقاء فرهنگ آینده پژوهی در هنر	بها دادن به آینده پژوهی	کشف روند و نوسان های گذشته	تعیین متغیرهای کلیدی موثر

جدول ۶ عوامل مداخله گر

عوامل مداخله گر			
عدم آموزش مناسب	پسداداش نامناسب	مسلط نبودن به فن آوری	عدم الویت بندی براساس دانش و تجربه
رقابت ناسالم	بی عدالتی	ارتباط غیر رسمی	استخدام بدون آزمون

جدول ۷ عوامل زمینه‌ای

عوامل زمینه‌ای				
برنامه‌ریزی	توسعه‌ی آموزش	مدیریت آینده‌پژوهی	مشا‌ارکن مخاطب	امکانات

جدول ۸ درصد توزیع فراوانی در آینده مطلوب (راهبردها-مداخله گر زمینه‌ای)

نمره اهمیت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
۷	۷	۷	۷
۶.۵	۷	۷	۷
۶.۵	۶.۵	۷	۷
۶.۵	۶.۵	۵.۵	۶.۵

جدول ۹ درصد توزیع فراوانی در آینده محتمل (راهبردها-مداخله گر زمینه‌ای)

نمره اهمیت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
۷	۷	۶.۵	۶
۷	۷	۷	۶.۵
۷	۷	۷	۶.۵
۶.۵	۶.۵	۷	۷

توانمندی آینده‌پژوهی آموزشی، نیازمند توجه به مدیریت، فرهنگ آینده‌پژوهی و سناریونویسی است که از این طریق میتوان با ایجاد آینده دلخواه، از آن بهره برد. از این رو، بهبود و ارتقاء سیاست‌گذاری هنر در ایران در سایه ی برنامه‌ریزی در دولت حامی حاصل می‌شود. هر چه خروجی سیاست‌گذاری پویاتر باشد، آینده‌پژوهی در هنر شکوفاتر می‌شود.

سؤالات: ۱ موافق ۷ مخالف روش دلفی طیف لیکرت ۷ سطحی

— اصول سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

۱۴۰۱ مقاله علمی-پژوهشی (جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال پنجم، شماره چهار، تیر ۱۴۰۱)

- شرایط لازم برای مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی
- تفکر انتزاعی بر سیاست فرهنگی تدوین شده
- آمار شاخص‌هایی در زمینه مصرف کالاهای مصرفی و ارزیابی باور و سطح جامعه
- اصول پیش‌بینی شده برای تاریخ مصرف آن
- نقش سازمان‌های مردم‌نهاد گروه اجتماعی و نخبگان غیردولتی
- الگوهای جامع و مدون برای سیاست‌گذاری
- پشتیبانی نظری و مطالعاتی در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی هنری
- ضعف ساختاری و کارکردی در تبدیل سیاست کلان به خرد و تدوین سیاست عمومی (فرار از جزئیات کلی گویی)
- ضعف دستورالعمل و ارتباط سیاست کلان فرهنگی با سطوح برنامه‌ریزی
- غفلت از تغییرات و اعمال در سیاست‌های فرهنگی (عدم شناخت صحیح مسئله)
- نگرش کوتاه مدت و کمی بر افق‌های بلندمدت و کیفی

هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش و توانمندی آینده‌پژوهی در شکل‌گیری سیاست‌گذاری هنر در ایران بود. یافته‌ها، دامنه تحولات و پیشرفت فناوری حاکی از آن است که راهبردهای مدیریتی هنری و فرهنگی، فرهنگ آینده‌پژوهی و سناریونویسی بستر فراهم‌کننده این طرح‌ها هستند. با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل متغیر و یا ثبات، می‌توان به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی پرداخت. آینده‌پژوهی نشان می‌دهد که چگونه از دل تغییرات یا عدم تغییرات امروز، واقعیت فردا بوجود می‌آید. با عملی کردن و تقویت زیرساخت‌های فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی در صنایع فرهنگی، انسجام و تقویت نظارت و ساماندهی و فعالیتها در حوزه رسانه‌های دیجیتال، هماهنگی و همکاری با مراکز فعال در زمینه فضای مجازی و مراکز تولیدات دیجیتال، ایجاد زمینه‌های قانونی و ساختاری به‌منظور رعایت حقوق مادی و معنوی محصولات فرهنگی و هنری، تقویت و توسعه حمایت‌های مختلف قانونی، حقوق و مالی و بیمه‌ای، توانمندسازی بخش خصوصی و غیردولتی فرهنگ و هنر و کاهش وابستگی آن به حمایت‌های دولتی، افزایش نقش و جایگاه بخش غیردولتی فرهنگ در نظام تصمیم‌سازی و امور نظارتی، حذف خلع‌های قانونی و حقوقی در فعالیتهای نظارتی بخش فرهنگ و هنر که در برنامه اقدامات و دستاوردهای دولت یازدهم هم ذکر شده به نتیجه مطلوب دست یافت. آینده‌پژوهی با مهار تغییرات و پایداری ارزش‌ها و انسجام فرهنگی را پایدار می‌سازد. آینده‌پژوهی هنر معاصر راهکار مناسبی جهت ارتقاء جایگاه هنر، شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای آینده با تکیه بر تحولات علمی و فناوری‌های نوظهور و خلاقانه، ارائه می‌دهد. آینده‌پژوهی هنر را به خدمت گرفته تا از آن برای ساخت آینده بهتر استفاده کند.

در این راستا پیاده‌سازی راهکارهای آینده‌پژوهان می‌تواند بسیار موثر باشد. یکی از عوامل مهم بررسی و شناسایی ویژگی‌های هنر و پرورش آن است. در واقع ما باید سیاست‌گذاری فرهنگی هنری با آینده‌پژوهی داشته باشیم. پژوهش در حوزه هنر در دهه‌های اخیر با توجه به رشد و پیشرفت تکنواوری به طور خاص گسترش یافته است. از آنجایی که جهان امروز به‌ویژه هنرها با شتابی در حال تغییر است و دانش بشری هر ساله بیشتر می‌شود، نیاز به پدیده‌آینده‌پژوهی، برنامه‌ریزی و توسعه بیشتر به‌منظور بهره‌مندی و در عین حال نیاز به حذف عوامل مخرب نیز وجود دارد.

- Futures –
- Futures Field –
- Forecasting –
- Foresight –
- Futurology –
- Uncertainty –
- Rand –

منابع

منابع داخلی

ببی. ا. ۱۳۸۶، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی (جلد اول). ر. فاضل. تدوین تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

تاریخچه آینده‌پژوهی. ۱۳۹۱. بازیابی از پایداری ملی پایگاه اطلاع رسانی پدافند غیرعامل.

شریفی، سید علیرضا و فاضلی، عبدالرضا. ۱۳۹۱. واکاوی سیاست‌گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران (آسیب‌ها و راهبرد ها)، فصلنامه مجلس و راهبرد، سال نوزدهم، شماره شصت و نه، بهار.

سعادت‌مند، محمد سجاد. ۱۳۹۸. شبکه‌های تلویزیونی در تحولات وب ۴، ۰: مورد مطالعه شبکه‌ی هسپان تی وی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت رسانه، استاد راهنما عباس ناصری طاهری، استاد مشاور داتیس خواجه‌ئیان. دانشگاه صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.

ساروخانی. ب. ۱۳۷۳، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی. تهران: انتشارات صراط.

ساداتی، امیری، فرهنگی، سیدجوادین، عقیلی. س. ن. ۱۳۹۵. آینده‌پژوهی حوزه برون مرزی رسانه ملی در افق ۱۴۰۴ از دیدگاه صاحب نظران رسانه و ارتباطات. تهران: دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.

جمیل، صلیبا. ۱۳۶۶، فرهنگ فلسفی، ترجمه منوچهر صانعی دره بیدی، انتشارات حکمت، تهران.

صمدی رازلیقی، معصومه. ۱۴۰۰. نقش گفتمان‌های سیاسی در شکل‌گیری هنر عمومی: مطالعه موردی نقاشیهای دیواری دهه ۱۳۶۰. محمد رضا مریدی، پرناز گودرزپوری، نشریه رهپویه هنر، دوره ۴، شماره ۳. ص ۳۵-۴۸.

کریمی، کشاورزی، ر. (۱۳۹۳) ضرورت آینده‌پژوهی در فقه اسالمی. فصلنامه مطالعات میان رشته‌های در علوم انسانی. ۷۱-۸

کورنیش، ا. ۱۳۸۸. آینده‌پژوهی پیشرفته. س. ملکيفر. مترجم تهران: اندیشنده صنعت و فناوری.

مریدی، محمدرضا. ۱۳۹۷. گفتمانهای فرهنگی و جریانهای هنری ایران. تهران: ناشر دانشگاه هنر، انتشارات کتاب آبان.

منصوریان، محمد کریم. ۱۳۸۱، روشهای پژوهش کیفی و کمی در علوم اجتماعی، شیراز: نوید شیراز.

مهرگان، علی، زمستان ۱۳۹۴، موج چهارم؛ مروری بر موج های سه گانه تافلر، روزنامه‌نگاری الکترونیک، سال اول صفحه ۵۹.

ملکی فر، عقیل، ۱۳۸۵، الفبای آینده‌پژوهی، تهران، موسسه فرهنگی و انتشاراتی کرانه علم. نینیلوتو، ایلکا. ۱۳۹۲. آینده‌پژوهی: علم یا هنر؟ مترجم. حسن بشیری و امیرهوشنگ حیدری. فصلنامه ترویج علم، سال ۴، شماره ۴.

هومن، حیدرعلی. ۱۳۸۵، راهنمای عملی پژوهش کیفی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).

هولستی. ا. ۱۳۹۱، تحلیل محتوا در علوم اجتماعی. بازیابی در ۲۵.۱۳۹۴۷، از موسسه فرهنگی و هنری راسخون.

منابع لاتین

Altinoz, M. Çakıroğlu, D. and Çöp, S. (2013). Effects of Talent Management on Organizational Trust: A Field Study. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 99, 843-851.

Bell, W. 2003. *Foundations of Futures Studies* (2th ed). New Jersey: Transaction Publishers.

Dwivedi, Y. K. Venkitachalam, K. Sharif, A. M. Al-Karaghoul, W. and Weerakkody, V. (2011). "Research trends in knowledge management: analyzing the past and predicting the future". *Inf. Syst. Manage.* 28 (1), 43-56.

UNIDO, 2005. *UNIDO TECHNOLOGY FORESIGHT MANUAL Organization and Methods Volume 1*. Viena: UNITED NATIONS INDUSTRIAL DEVELOPMENT ORGANIZATION.

<http://rasekhoon.net/article>.

<http://paydarymelli.ir/fa/news/557/%D8%AA%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%AE%DA%86%D9%87%D8%A2%DB%8C%D9%86%D8%AF%D9%87%E2%80%8C%D9%BE%DA%98%D9%88%D9%87%DB%8c>.